

Тетяна Сидорук, Марія Сидорук

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР І НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО РЕФОРМУВАННЯ ЄС НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Статтю присвячено аналізу Лісабонського договору та напрямів і тенденцій внутрішнього реформування ЄС на початку ХХІ ст. Дається стислий аналіз змін в інституційному устрої та праві ЄС, запроваджених Лісабонським договором.

Ключові слова: Лісабонський договір, Європейський Союз, реформування ЄС.

Татьяна Сидорук, Мария Сидорук. Лиссабонский договор и направления и тенденции внутреннего реформирования ЕС в начале ХХІ в.

Статья посвящена анализу Лиссабонского договора и направлений и тенденции внутреннего реформирования ЕС в начале ХХІ века. Дается краткий анализ изменений институционального строя и права ЕС, введенных по Лиссабонскому договору.

Ключевые слова: Лиссабонский договор, Европейский Союз, реформирование ЕС.

Tetyana Sydoruk, Mariya Sydoruk. Lisbon Treaty and the direction and trends of EU's internal reform at the beginning of XXI Century

The article deals with the analysis of Lisbon Treaty and the direction and trends of EU's internal reform at the beginning of XXI Century. The author considers questions of major changes in the EU institutional and legal structure after the Lisbon Treaty takes effect.

Key words: Lisbon Treaty, European Union, EU's reform.

Початок ХХІ ст. став для Європейського Союзу непростим етапом в його історичному розвитку, позначившись багатьма суперечливими явищами і процесами. З одного боку, можна говорити про інтенсифікацію інтеграційної взаємо-

дії в межах об'єднаної Європи, проявом чого стало ефективне впровадження спільної валюти та успішне завершення безпрецедентного розширення на схід Європи та частково південь Середземномор'я. З іншого – Європейський Союз опинився перед новими викликами, які стосуються як поглиблення інтеграційних процесів, так і можливостей подальшого розширення. Основною ж проблемою розширеного ЄС став провал ратифікації Конституційного договору. Однак в останній час серйозною причиною для оптимізму є той факт, що Європейський Союз зумів подолати так звану “конституційну кризу” шляхом підписанням Лісабонського договору, впровадження якого в життя повинно створити значно кращі правову та інституційну бази для подальшої внутрішньої консолідації та зміцнення позицій і ролі Європейського Союзу у світі.

Відтак, актуальність даної проблематики викликана, пересудим, появою якісно нового джерела первинного права Європейського Союзу, яке вносить суттєві корективи у правовий статус, організацію і функціонування ЄС. Метою цієї статті є аналіз нового основоположного документа Європейського Союзу – Лісабонського договору, а її завданнями – дослідження змін і нововведень у внутрішньому устрої і праві Європейського Союзу, запроваджених даним договором.

Питання, пов'язані з проблемами реформування ЄС, уже давно стали об'єктами наукових досліджень в Україні. Серед них треба відмітити праці таких дослідників та експертів, як Н. Бобицький, О. Гладенко, С. Гуцал, В. Мартинюк, В. Посельський та ін. Однак набуття чинності Лісабонським договором і пов'язані з цим наслідки потребують набагато пильнішої дослідницької уваги, підготовки більш ґрунтовних теоретичних розробок і формування завершених наукових концепцій в царині цієї проблематики, які поки що у вітчизняній науці відсутні.

Лісабонський договір або Договір про реформування ЄС (офіційна назва – Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського Співтовариства, англ. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community) – новий основоположний договір ЄС, підписаний 13 грудня 2007 р., покликаний замінити собою Конституційний договір, що не вступив у силу, і внести зміни в попередні установчі договори з метою реформування інституційної структури,

системи прийняття рішень та засад функціонування ЄС.

Договір про запровадження Конституції для Європи, підписаний 29 жовтня 2004 р. у Римі (це місто обрали, щоб відзначити підписання початкового договору, згідно з яким було створене Європейське Економічне Співтовариство), повинен був спростити правовий доробок Європейського Союзу шляхом заміни всіх попередніх установчих договорів єдиним актом конституційного характеру [4; 10]. Серед головних нововведень Конституції – юридичний статус ЄС; запровадження посади президента Європейської Ради та міністра закордонних справ ЄС; внесення до договору Хартії основних прав [8], яка, відтак, мала стати обов’язковою до виконання; вдосконалення інституційної структури; подальше обмеження застосування права вето при ухваленні рішень; залучення до прийняття рішень в ЄС національних парламентів тощо. Однак після того, як референдуми про ратифікацію у Франції (29 травня 2005 р.) та Нідерландах (1 червня 2005 р.) дали негативний результат, стало зрозуміло, що документ у такому вигляді прийняти не вдасться. Провал ратифікації Конституційного договору започаткував період “конституційної кризи” в ЄС, яка тривала протягом другої половини 2005–2006 рр. Адже договір міг вступити в силу тільки після його ратифікації всіма країнами-членами ЄС, а шанси на це були мінімальними. З держав, які не почали процес ратифікації або заморозили його на невизначений термін, найбільш активними противниками Конституційної угоди були Великобританія, Польща і Чехія. Їх політичні еліти не приховували, що на будь-які кроки, які можна було б розцінити як відмову від суверенітету на користь об’єднаної Європи, ці країни не підуть. В такій ситуації було зрозуміло, що продовжувати процес ратифікації по старому тексту договору не мало сенсу, а шанси на успіх міг мати лише змінений документ.

Перші кроки у напрямку подолання конституційної кризи було здійснено Німеччиною під час її головування в ЄС у першому півріччі 2007 р. Офіційний Берлін провів низку формальних і неформальних переговорів і зустрічей з представниками практично всіх держав-членів ЄС, під час яких намагався заручитися підтримкою свого плану виходу з кризи та продовження інституційних реформ – укладення нового договору на основі переглянутого тексту Конституційної угоди. Як результат, у березні 2007 р. під час урочистостей з нагоди 50-річ-

ця укладення Римської угоди про створення Європейського Економічного Співтовариства лідери 27 держав-членів ЄС підписали спільну декларацію, в якій висловили намір відновити процес інституційних реформ у ЄС шляхом перегляду Конституційної угоди [1, 24–28]. На червневому саміті 2007 р. главам держав та урядів країн-членів ЄС вдалося досягнути консенсусу щодо основних положень нового договору ЄС. Під час саміту було затверджено узгоджений політичний мандат національним делегаціям держав-членів на переговори щодо тексту нового договору. Ці переговори проводились в рамках Міжурядової конференції ЄС, яка розпочала роботу 23 липня 2007 р. Протягом 4-місячної роботи Міжурядової конференції ЄС на технічному рівні вдалось погодити запропоновані Німецьким головуванням зміни та доповнення до первісного проекту Конституційної угоди ЄС.

Остаточне погодження тексту Договору про реформування ЄС відбулося вже під час головування Португалії – на саміті Європейської народної партії в Лісабоні 18–19 жовтня 2007 р., з приводу чого Президент Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу урочисто зазначив: “Лісабон завжди був місцем зустрічі Європи зі світом. Сьогодні він став місцем зустрічі Європи з самою собою” [2, 74]. 13 грудня 2007 р. Лісабонський договір [11] було підписано. Планувалось, що він набуде чинності з 1 січня 2009 р., або принаймні до чергових виборів до Європарламенту у червні 2009 р.

Лісабонський договір повинен замінити провалений на референдумах у Франції та Нідерландах Договір про Конституцію для Європи і таким чином завершити процес інституційних реформ у ЄС. Він став компромісом між країнами, які свого часу ратифікували Євроконституцію, і державами, що не підтримали документ чи не почали процес ратифікації. З огляду на збереження ключових положень Конституційної угоди у Лісабонському договорі, колишній голова Європейського Конвенту, що готував проект Євроконституції, Валері Жискар д’Естен зауважив, що “європейські уряди домовилися внести косметичні зміни до Конституції, аби їй легше було проковтнути” [7]. Справді, більшість положень нового договору збігаються зі змістом Конституційної угоди, але водночас з договору вилучена вся термінологія і принципи, які наближували європейське будівництво до конституційної практики національних держав. Так, розроб-

ники договору відмовилися від самого терміна “Конституція”, посади міністра закордонних справ ЄС, символів Союзу (прапора та гімну), нових назв нормативно-правових актів ЄС, таких як “законои” і “рамкові закони”, що мали місце в Конституції, повернувшись до старих “регламентів” та “директив”, не включили до тексту договору Хартію основних прав [8], надавши їй, однак, обов’язкового характеру, за винятком Великобританії, Польщі і згодом Чехії, які отримали право не виконувати низку положень документу. Основна ж відмінність між двома договорами, як слушно підкреслює А. Гладенко, лежить у площині їх нормативного значення і місця у системі засновницьких договорів ЄС [2, 74–75]. Договір про Конституцію покликаний був замінити попередні основоположні угоди (як вказує В. Посельський, “перезаснувати” Спільноту [7]), а Лісабонський – лише доповнює та уточнює вже існуючі правові акти – Римський договір 1957 р. і Маастрихтський 1992 р.

Як і проект Конституційного договору, Договір про реформування спрямований на підвищення ефективності прийняття рішень в Євросоюзі, зміцнення демократії через посилення ролі Європейського та національних парламентів, збільшення прозорості бюрократичної системи ЄС та консолідацію його зовнішньої політики. З метою досягнення цих цілей Лісабонський договір впроваджує низку змін та нововведень до існуючої нормативно-правової бази ЄС.

Зміни, які вносяться у правовий статус, організацію і функціонування ЄС, дуже вагомі. Передусім, Договір про реформування ЄС усуває протиріччя і певну невизначеність у структурі Союзу. Адже до цього часу від імені Євросоюзу діяло Європейське Співтовариство, його інституції, головуєча країна, а він сам залишався певним віртуальним утворенням, яке не мало міжнародної правосуб’єктності. Маастрихтський договір пропонував вважати Союзом Співтовариства, які існували раніше, до яких додалися нові сфери політики – спільна зовнішня політика і політика безпеки і співпраця між судовими і поліційними органами. Згідно з Лісабонським договором, ЄС, врешті, наділяється міжнародною і внутрішньою правосуб’єктністю і замінює собою всі його колишні складові, поглинаючи їх. Розподіл на так звані “три опори” у певному сенсі втрачає актуальність. Союз замінює Європейське Співтовариство і стає його правонаступником (стаття 46 а Лісабонського договору) [11].

Набуття ЄС міжнародної правосуб'єктності означає, що він зможе укладати міжнародні договори від свого імені у всіх сферах його компетенції. По всьому тексту основоположних договорів назва “Співтовариство” замінюється словом “Союз”. Договір про заснування Європейського Співтовариства перейменовано на Договір про функціонування Європейського Союзу.

Консолідована версія установчих договорів у редакції Лісабонського договору – це Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування Європейського Союзу, доповнені 37-ма протоколами, двома додатками і 65-ма деклараціями, які супроводжували ухвалення Лісабонського договору [9]. Договір про Європейський Союз складається з преамбули і 6 розділів: Розділ I “Загальні положення”, Розділ II “Положення про демократичні засади”, Розділ III “Положення про інституції”, Розділ IV “Положення про тіснішу співпрацю”, Розділ V “Загальні положення про зовнішні справи Союзу і спеціальні положення про спільну закордонну політику і політику безпеки”, Розділ VI “Заключні положення”. Отже, структура і зміст Договору про Європейський Союз у порівнянні з попередньою редакцією суттєво змінені.

Договір про функціонування Європейського Союзу (змінений колишній Договір про заснування Європейського Співтовариства) складається з преамбули та 7-ми частин, які, у свою чергу, поділяються на розділи та підрозділи. Частина перша – “Засади”, частина друга – “Недискримінація і громадянство Союзу”, частина третя – “Політики і внутрішні справи Союзу”, частина четверта – “Асоціація із заморськими країнами і територіями”, частина п'ята – “Зовнішні справи Союзу”, частина шоста – “Інституційні та фінансові положення”, частина сьома – “Загальні і заключні положення”. У цілому, структура попередньої редакції збережена, однак додано окрему структурну частину про зовнішні справи Союзу, а співпрацю між поліційними і судовими органами у кримінальних справах перенесено до частини про політики і внутрішні справи Союзу (за попередньою редакцією ці питання регулювались Розділом VI Договору про Європейський Союз).

Лісабонський договір вносить низку змін в інституційну будову ЄС і процедуру прийняття рішень. Зокрема, він передбачає впровадження посади Президента Європейської Ради, який обиратиметься її кваліфікованою більшістю на термін два

з половиною роки з правом на одне повторне обрання (стаття 9 в Лісабонського договору) [11]. Згідно з Договором, Президент Європейської Ради виконує такі функції: головує на її засіданнях, забезпечує підготовку і проведення засідань у співпраці з Президентом Європейської Комісії і Радою із загальних питань, сприяє досягненню і виробленню консенсусу у Європейській Раді, надає Європейському Парламенту звіт з кожного засідання Європейської Ради, представляє Союз у зовнішніх зносинах у межах своєї компетенції, що не применшує ролі Високого представника з питань закордонних справ і політики безпеки. Запровадження посади постійного голови Європейської Ради посилює її функцію загального політичного скерування та координації діяльності Євросоюзу, а також відкриває нові можливості для проведення ефективної зовнішньої політики ЄС на міжнародній арені.

Передбачено також запровадження посади Високого представника ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки з адміністративними повноваженнями шляхом об'єднання нинішніх функцій Високого представника ЄС із зовнішньої і безпекової політики та європейського комісара у справах зовнішніх зносин та політики сусідства з метою єдиного представництва ЄС на міжнародній арені (стаття 9 е) [11]. Високого представника обиратиме кваліфікованою більшістю Європейська Рада за згодою з Президентом Єврокомісії, при цьому він одночасно виконуватиме функції одного з віце-президентів Європейської Комісії, а також очолюватиме Раду із закордонних справ. У своїй роботі новий Високий представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки спиратиметься на Європейську дипломатичну службу, до якої увійдуть відповідні управління Генерального секретаріату Ради та Європейської Комісії (разом із її 130 закордонними представництвами), а також відряджені працівники дипломатичних відомств держав-членів. Високий представник буде головою цієї служби. Ця ініціатива може стати кроком до вирішення дилеми, поставленої колишнім держсекретарем США Генрі Кіссінджером, який запитав “кому мені телефонувати?”, шукаючи європейських дипломатів. Європейська дипломатична служба не замінить національні міністерства закордонних справ, вона покликана лише доповнювати дипломатичні служби країн-членів ЄС. Однак внесені Лісабонським договором зміни, безумовно, сприя-

тимуть перетворенню ЄС на більш вагомого і впливового гравця на міжнародній арені, здатного говорити в один голос і комбінувати важелі економічного і політичного впливу.

У цілому, Договір вносить вагомі зміни в управління зовнішньою політикою ЄС. Відтепер здійснення поточної діяльності з реалізації повноважень ЄС в області зовнішньої політики і політики безпеки, яке раніше було роззосереджене між різними інституціями ЄС, концентрується в одному місці – у руках Високого представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки. Йому доручено одночасно і головування в Раді ЄС із закордонних справ, і керівництво зовнішньополітичною діяльністю Європейської Комісії, і управління дипломатичною службою ЄС. Водночас, попри зміни в інституційному забезпеченні спільної зовнішньої політики і політики безпеки, вона і надалі зберігає свою специфіку як переважно міждержавної складової діяльності ЄС, рішення у межах якої потребують загальної згоди усіх держав-членів.

Не менш суттєві зміни відбуваються у такій складовій зовнішньої і безпекової політики ЄС як спільна європейська політика безпеки і оборони. Договір про Європейський Союз у Лісабонській редакції вперше на рівні установчих договорів говорить про існування цієї складової інтеграції як доконаний факт. Крім того, у договір включено положення про взаємодопомогу у випадку військової агресії проти одного з членів ЄС, яке називається “положенням про солідарність”.

Підвищенню ефективності функціонування Європейської Комісії та зниженню її бюрократизації покликане було сприяти зменшення кількості членів Комісії – згідно з новим договором з 1 листопада 2014 р. кількість єврокомісарів повинна була відповідати двом третинам кількості країн ЄС (стаття 9 d) [11]. Однак у грудні 2008 р. на засіданні Європейської Ради держави ЄС надали певні зобов'язання щодо Ірландії, які передбачали незмінність принципу, за яким кожна країна ЄС надсилатиме по одному комісару до Брюсселя. Цей принцип може бути змінено тільки через одностайне голосування лідерів держав ЄС у Європейській Раді. Водночас передбачена зміна числа депутатів Європарламенту – ця інституція повинна нараховувати не більше 750 депутатів, не рахуючи Президента. Внесено корекції і в розподіл депутатських мандатів між країнами-членами: мінімум 6 представників від держави, максимум – 96, однак ця сис-

тема розподілу місць вступить у силу у 2014 р. (стаття 9 а) [11].

Серед новацій Лісабонського договору заслуговує уваги й впровадження нової системи ухвалення рішень “кваліфікованою більшістю” в Раді ЄС. У майбутньому для прийняття відповідних рішень буде необхідна згода 55 % членів Ради (не менше 15), які представляють принаймні 65 % населення ЄС (стаття 9 с) [11]. Але через потужний спротив Польщі, яка побоювалась, що нова система ухвалення рішень призведе до посилення впливу великих держав, цей принцип голосування набере чинності лише з 1 листопада 2014 р. До того часу діятиме нинішня система, закладена в Ніцькому договорі, згідно з якою для голосування кваліфікованою більшістю необхідно три умови: 255 голосів із 345, тобто 73,9 % (кожен член Ради має різну кількість голосів у залежності від кількості населення держави, яку він представляє), згода більшості держав-членів (14 із 27), які представляють щонайменше 62 % населення ЄС. Впровадження нового принципу голосування було відкладено через його неприйняття Польщею та Великобританією, оскільки принцип розподілу голосів у залежності від кількості населення давав цим країнам значно більші переваги, ніж принцип, закладений у Договорі про реформування. Крім того, встановлено додатковий перехідний термін дії для даного положення до 31 березня 2017 р., протягом якого буде діяти механізм, що даватиме змогу будь-якій групі країн-членів ЄС (не менше 4-х) блокувати рішення Ради та вимагати відкладення його прийняття на “розумний період часу”.

За Договором про реформування ЄС помітно посилюється роль Європейського Парламенту у законотворчій діяльності ЄС, а національні парламенти держав-членів вперше отримують право безпосередньо брати участь у цьому процесі. Очевидно, в такий спосіб Європейський Союз хоча б частково прагне вирішити проблему “браку демократії” в його політичній системі, що вже неодноразово ставала предметом критики та дискусій [5, 33–55]. Зокрема, “Європейський Парламент здійснює законодавчі функції і функції, пов’язані з бюджетом ЄС, спільно з Радою”, крім того, йому доручено обрання Президента Європейської Комісії (стаття 9 а) [11]. Відтак, Європарламент перетворюється у повноцінний законодавчий орган, а його повноваження прирівнюються до повноважень Ради ЄС. Стосовно ролі національних парламентів, то відте-

пер законодавчі пропозиції Європейської Комісії (“зелені книги”, “білі книги”, комунікації тощо) перед внесенням їх на розгляд Ради ЄС та Європарламенту, мають направлятися в національні парламенти, які матимуть право висувати протест проти того чи іншого законопроекту. У випадку незгоди однієї третини національних парламентів, законопроект буде спрямовуватись на доопрацювання (стаття 8 с і протокол про роль національних парламентів) [11].

У Лісабонському договорі знайдено оригінальне вирішення проблеми, яка протягом багатьох років викликала гострі протиріччя між континентальною Європою і Великобританією: Хартії основних прав ЄС [8] надається обов’язкового характеру, але на Великобританію її дія не поширюється. Право не виконувати низку положень документу, закріплене в протоколі, даному до Лісабонського договору, отримали Польща та Чехія. Отже, права людини, слідом за шенгенськими домовленостями і зоною євро, стають черговою областю співпраці та інтеграції зі змінною геометрією, в якій беруть участь тільки готові до цього держави-члени. Сама Хартія у текст договору не увійшла.

Стосовно критеріїв для набуття членства в ЄС, то вони хоч і не зазнали принципових змін, проте помітна тенденція до ускладнення процедури вступу. Стаття 49 Лісабонського договору декларує, що “будь-яка європейська держава, яка визнає і шанує принципи, визначені у статті 1 а (“Союз базується на повазі до гідності людської особи, свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до прав людини та національних меншин. Ці, спільні для всіх держав-членів, цінності реалізуються в суспільстві, базованому на плюралізмі, недискримінації, толерантності, справедливості, солідарності та рівності чоловіків і жінок”), і зобов’язується їх дотримуватись, може подати заявку про її прийняття в члени Союзу” [11]. Вона повинна поінформувати про це Європейський Парламент і національні парламенти держав-членів та подати заявку до Ради, яка після консультації з Комісією та отримання згоди Європейського Парламенту, одногосно приймає рішення. Вказано також, що при цьому повинні враховуватись критерії членства, погоджені Європейською Радою. Нарешті знайшла місце в установчих договорах ЄС і стаття про право виходу з Євросоюзу (стаття 50) [11].

У Договорі про реформування ЄС має місце положення, яке впроваджує в установчі договори ЄС принцип Європейської

політики сусідства. Зокрема, стаття 7 а стверджує, що “ЄС розвиває особливі відносини з країнами-сусідами з метою створення простору добробуту та добросусідства, який базуватиметься на цінностях Союзу та характеризуватиметься тісними, дружніми відносинами на принципах співпраці” [11]. Друга частина цієї статті підкреслює можливість укладення спеціальних угод з країнами, охопленими політикою сусідства. Внесення положення про політику сусідства до основоположних актів ЄС може стати для України суттєвим обмежуючим фактором на шляху європейської інтеграції, оскільки дане формулювання може обмежити відносин ЄС з країнами-сусідами рамками політики сусідства на невизначену перспективу.

У цілому Лісабонський договір – це результат збалансованої інституційної рівноваги між міжурядовими та наднаціональними чинниками, великими та малими державами-членами, який об’єктивно дає можливість розширеному ЄС діяти більш ефективно й узгоджено у рамках здійснення спільних політик і на міжнародній арені. Все зроблено для того, щоб країни, які прагнуть дальшого поглиблення інтеграції в рамках ЄС, не були зв’язані обмеженнями, які накладалися б небажанням інших держав-членів іти по цьому шляху. Лісабонський договір відкриває ширші перспективи для побудови багатошвидкісного Європейського Союзу. Після того, як минуть усі перехідні періоди, Європейський Союз стане суттєво сильнішим, впорядкованішим і раціональнішим інтеграційним об’єднанням, але водночас більш складним, гнучким і багатошвидкісним. Тим не менше, незважаючи на ці зміни, ЄС не стане супердержавою – не матиме конституції, прапора та гімну; законодавчі акти надалі називатимуться регламентами (розпорядженнями) і директивами, а не законами. Лісабонський договір підтвердив, що й надалі далеко не всі питання вирішуватимуться на рівні інституцій ЄС, розділяючи компетенції між центральними та національними органами влади. Цей документ є компромісом для прихильників та критиків реформи. Разом з тим, на переконання українських експертів, інституційною реформою, спрямованою на забезпечення діяльності ЄС у розширеному складі, старі держави-члени застрахували себе від негативних наслідків останнього за часом, а також подальшого розширення ЄС, зокрема шляхом зміни процедури прийняття рішень [6, 88-89].

У процесі ратифікації Лісабонського договору, як і у випадку з Конституційним договором, виникли труднощі. Відсутність у документі “конституційних” аспектів дозволила майже всім країнам ЄС уникнути проведення національних референдумів з цього питання та провести відповідні процедури у стінах парламентів. І лише конституційне законодавство Ірландії зобов'язало уряд винести текст договору на референдум. 12 червня 2008 р. 53,4 % ірландців проголосували проти нового базового документа, переваживши на 6,8 % число тих, хто висловився за підтримку договору. Відмова Ірландії ратифікувати Лісабонський договір могла створити нову юридичну безвихідь для Європейського Союзу, як це сталося у 2005 р. після провальних референдумів у Франції та Нідерландах по Конституційній угоді.

Провал ратифікації Лісабонського договору в Ірландії став основною темою засідання Європейської Ради 19–20 червня 2008 р. у Брюсселі. Заслухавши ірландського прем'єр-міністра Брайана Ковена, який надав оцінку причин негативного результату, лідери країн-членів ЄС вирішили повернутися до повторного розгляду ірландського питання під час осіннього саміту 15 жовтня 2008 р. Однак, не зважаючи на всі зусилля Франції, що головувала в Союзі протягом другого півріччя 2008 р., і заяви президента Ніколя Саркозі, що він зробить усе, щоб “Європа не впала в період застою” [3], зрушити з місця до осені так і не вдалося. Свідченням цьому є факт, що на жовтневому саміті ЄС обговорення проблеми майбутнього Лісабонського договору глави держав та урядів знову перенесли на наступне – грудневе – засідання Європейської Ради.

Як відомо, голосування тієї чи іншої держави-члена ЄС проти ратифікації його установчих договорів вже мало прецеденти у європейській історії. Так, Маастрихтський договір був підтриманий Данією лише з другої спроби. За аналогічним сценарієм відбувалася ратифікація Ніцького договору в тій же Ірландії. Проте обидва ці договори набули чинності. Натомість іншою була доля Договору про заснування Європейського оборонного співтовариства, який через відмову французьких Національних зборів ратифікувати його в серпні 1954 р. так ніколи і не відбувся. Подібне сталося і з Договором про заснування Конституції для Європи. Отже, історія Європейських Співтовариств свідчила про варіативність можливого розвитку подій.

Під тиском Євросоюзу ірландський уряд зрештою погодився організувати повторний референдум, проте для цього Брюсселю довелося піти на політичні поступки. На саміті ЄС 19 червня 2009 р. європейські лідери погодилися надати Ірландії гарантії того, що Лісабонський договір не вплине на низку внутрішньополітичних аспектів, включаючи ставлення до абортів і військовий нейтралітет. Гарантії Ірландії були оформлені у формі протоколу, в якому вказано, що у випадку схвалення на повторному референдумі Лісабонського договору, Ірландія не буде зобов'язана при його вступі в силу легалізувати аборти, скасовувати пільговий податковий режим, відмовлятися від військового нейтралітету і позбуватися свого члена в Єврокомісії. На думку ініціаторів протоколу про гарантії, ці поступки повинні були дозволити громадянам Ірландії проголосувати за Лісабонську угоду на повторному референдумі. Другого жовтня 2009 р. під час повторного референдуму жителі Ірландії 67 % голосів підтримали ратифікацію Лісабонської редакції установчих договорів Євросоюзу з урахуванням гарантій, додатково наданих Брюсселем.

На час проведення другого референдуму в Ірландії ратифікаційні процедури залишалися незавершеними ще у Польщі та Чехії, де документ ратифікували національні парламенти, але не підписали президенти. Президент Польщі Лех Качинський очікував результатів ірландського референдуму, а невдовзі після їх оприлюднення підписав документ. Чеський президент Вацлав Клаус на саміті ЄС 29–30 жовтня 2009 р. надав попередню згоду на підписання Договору в обмін на дозвіл для Чехії не виконувати низку положень Хартії основних прав ЄС і 3 листопада поставив свій підпис під текстом угоди. Із завершенням процедури ратифікації Лісабонського договору і набуттям ним чинності Європейський Союз завершив довгий період інституційної адаптації до викликів ХХІ ст.

Джерела та література

1. Бобицький Н. Лісабонський договір і майбутнє ЄС – “пацієнт швидше живий, ніж мертвий” / Н. Бобицький // Зовнішні справи. – 2008. – № 8. – С. 24–28.
2. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу / О. Гладенко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1(11). – С. 73–76.

3. Гуцал С. Тенденції розвитку реформаторського процесу в ЄС: наслідки для євроінтеграції України / С. Гуцал. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Janycyru/02.htm>

4. Договір про Конституцію для Європи. Проект ухвалений Європейським Конвентом 10.07.2003 (2003/С 169/01). – К. : Центр європейського та порівняльного права, 2004. – 147 с.

5. Кільманзегг П. Г. Інтеграція та демократія / П. Г. Кільманзегг // Європейська інтеграція / Укл. : М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – С. 33–55.

6. Мартинюк В. Новий договір Європейського Союзу: фактори сприяння і гальмування європейської інтеграції України / В. Мартинюк // Україна–ЄС 2008: нова гра. Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2007. – № 50. – С. 87–90.

7. Посельський В. Оновлені договори чи ерзац-конституція / В. Посельський // Дзеркало тижня. – 2007. – № 40 (669). – 27 жовтня–2 листопада.

8. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal of the European Union. Series C. – 2007. – Vol. 50. – № 303. – 35 р.

9. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. Series C. – 2008. – Vol. 51. – № 115. – 388 р.

10. Treaty establishing a Constitution for Europe // Official Journal of the European Union. Series C. – 2004. – Vol. 47. – № 310. – 474 р.

11. Treaty of Lisbon amending the Treaty of European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union. Series C. – 2007. – Vol. 50. – № 306. – 271 р.